

Gorski kotar – prijatelj djece (Stanje i mogućnosti)

Josip Grgurić¹, Ivica Knežević², Đulija Malatestinić³, Goran Ivanišević⁴,
Dubravka Ortyński⁵, Dragica Marač⁶, Snježana Krpes⁷, Jadranka Mustajbegović⁸,
Andro Bauer⁹, Daniel Trošić¹⁰ Dragica Glad¹¹

Pregledni rad o najznačajnijem društvenom problemu koji ima za cilj zainteresirati i pokrenuti društvo radi revitalizacije Gorskog kotara, ali na objektivnoj vrijednosti jednoga kraja koji su nazivali „Mala Švica“ (mala Švicarska), a danas ga zovu „Zeleno srce Hrvatske“. Slijedom takvih slogana koji idealiziraju jedan kraj, a stvarnost je depopulacija tog područja, pitanje je kako zaustaviti ta negativna kretanja. Odgovor je jednoznačan, treba krenuti od djece.

Cljučne riječi: HRVATSKA

UVOD

Hrvatska je u traženju svog gospodarskog identiteta između mnogobrojnih potencijala kao što su brodogradnja, poljoprivreda, industrija, suvremene informatičke mogućnosti te veliki turistički izazovi. Na regionalnom planu pojavljuje se i Gorski kotar, kraj s mnogobrojnim neistraženim potencijalima, od kojih je vjerojatno dominantan turizam. Posebno je značajno to što Gorski kotar ima stoljetnu tradiciju klimatski povoljnog utjecaja na ljudsko zdravlje. Mnogobrojni su klimatski povoljni i nepovoljni činitelji koji djeluju na ljudsko zdravlje. Baš klimatsku prednost koju neki kraj ima na čovjekovo zdravlje umnogome određuje njegovo mjesto življenja, a posebno je značajna u odabiru kraja i mjesta za odmor. Ta se činjenica nedovoljno uzima u obzir prilikom investicijskog ulaganja i ljudskih životnih destinacija. Uz klimatske činitelje koji određuju neku destinaciju turističkom, važan je i ljudski potencijal. Nažalost, taj je kapital u odnosu na Gorski kotar insuficijentan, jer je to područje uvijek bilo izvor emisijskih tijekova kadrova, a posebno nakon velikih ekonomskih kriza i ratnih kataklizmi. Nakon ratnih zbivanja devedesetih na području Gorskog kotara prisutna je dezorijentacija s obzirom na razvoj turizma. Istina, postoje programi razvoja na županijskim lokalnim razinama, ali nisu popraćeni izvorima financijskog kapitala, pa su tako ostali kao deklarativni izričaji.

Jedna od najtužnijih priča su uništeni turistički kapaciteti bivših vojnih objekata u Skradu, koji su prethodno služili za

zdravstveni oporavak djece te su dodijeljeni Skradu za šire zdravstveno-rekreacijske potrebe. Nažalost, ta ideja do danas nije realizirana i ako je još i sad otvorena. Radi senzibilizacije stručne i društvene javnosti za zdravstveno rekreacijske potencijale Skrada organizirano je 15 simpozija Preventivne pedijatrije u Skradu, koji su potvrdili stručnu opravdanost takvog projekta, ali bez pravih investitora, a na globalnom planu razvija se ravnodušnost, apatija i rijetke sporadične inicijative.

Jedna od posljednjih je pod nazivom „Mrkopalj- mjesto zdravog življenja“ u organizaciji općine, Turističke zajednice i Akademije medicinskih znanosti Hrvatske radi revalorizacije klimatskih uvjeta, koji su preduvjeti za programe razvoja turizma. Prošle i ove godine održana su dva stručna sastan-

¹ Ured Unicefa za Hrvatsku

² Grad Delnice

³ Upravni odjel za zdravstvo Primorsko-goranske županije

⁴ Lječilište Veli Lošinj

⁵ Društvo Goranin

⁶ Upravni odjel za socijalnu politiku i mlade Primorsko-goranske županije

⁷ Društvo „Naša djeca“ Hrvatske

⁸ Katedra za zdravstvenu ekologiju i medicinu rada, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

⁹ Hrvatski savjet za zelenu gradnju

¹⁰ Upravni odjel za socijalnu politiku i mlade Primorsko-goranske županije

¹¹ Društvo „Naša djeca“ Ravne Gore

Adresa za dopisivanje:

Prof. dr. sc. Josip Grgurić, dr. med., Ured Unicefa za Hrvatsku, Radnička cesta 41, Zagreb, E-mail: jgrguric@unicef.hr

ka u Mrkoplju na temu valorizacije goranskoga kraja (1, 2). Uz to je u Mrkoplju županija organizirala panel „Gorski kotar u fokusu“, koji je razmatrao opće društveno-ekonomsko stanje u županiji, te se nametnula potreba da se u tom smislu organizira skup koji će u žižu svojih razmatranja staviti dijete, pod nazivom „Goranski paneli - dijete u fokusu“. Navedeni panel održan je 12. studenog 2019. godine u Mrkoplju. Dakako, kad razgovaramo o djeci, onda u našim prostorima dominantno mjesto imaju nepovoljna demografska kretanja, koja su povezana s društveno-ekonomskom situacijom i nedovoljno valoriziranim značenjem djeteta kao faktora ljudske sreće. Slijedom takvog razmišljanja formulirani su i zaključci ovog prvog panela prema trima povezanim područjima u kojima svaki od njih, uz šire globalne inicijative, traži i one lokalne.

- a) Demografsko područje je vrlo kompleksno, ali uz nacionalna opredjeljenja traži i lokalne motivacije.
- b) Društveno - ekonomski aspekt traži pokretanje lokalnih inicijativa. Jedna od takvih je i „Mrkopalj-mjesto zdravog življenja“.
- c) Dijete kao subjekt razvoja izražen Konvencijom o pravima djece pokrenuo je mnoge inicijative u prilog djece kao što je ova „Gradovi općine-prijatelji djece“ (3, 4).

Na kraju panela predloženo je da se nastavi njegovo održavanje s različitom tematikom i u raznim lokalnim zajednicama. Za sljedeću temu i mjesto predlaže se Ravna Gora s temom: „Goranski paneli o djeci - stanje i mogućnosti“

O Gorskom kotaru – područje razmatranja

Gorski kotar je geografska cjelina koja se na jugoistoku prostire do ogulinske kotline, na sjeveroistoku do Zdihova. Njegovu jugozapadnu granicu prate vrhovi Dinarida na prosječnoj nadmorskoj visini od 750 metara, sjeverozapadnu granicu čini stari rimski zid Limes od Prezida do Klane, a sjeverna granica su mu rijeke Čabranka i Kupa.

Površina Gorskog kotara iznosi 1275 km² i zauzima 1/3 Primorsko-goranske županije. Prema posljednjim procjenama nastanjuje ga nešto manje od 20.000 stanovnika s prosječnom gustoćom naseljenosti od 15,7 stanovnika po km². Više od 85% površine Gorskog kotara čine šume!

Prvi kartografski prikaz Gorskog kotara seže u 16. stoljeće i naziva se „Vražji vrt“ ili „Hortus diabolicus“. Posebnu važnost u razvoju Gorskog kotara imale su povijesne prometnice: Karolina, koja je građena od 1726. do 1732. a povezivala je unutrašnjost, preko Vrbovskog - Ravne Gore - Mrkoplja - Fužina s Bakrom, te Lujzijana koja je građena od 1803. do 1811. od Fiumare u Rijeci do Marmontove aleje u Karlovcu.

Osnivanjem Severinske županije 2. rujna 1776. godine formiraju se dva kotara Kupski i Primorski, a zbog boljeg i sigurnijeg prometovanja te učinkovitije sudbene vlasti, na zahtjev Hrvatskog kraljevskog vijeća u Zagrebu, carica Marija Terezija ocijenila je opravdanim zahtjev za osnivanje i trećega kotara, pa svojim reskriptom Processus montanus 7. studenoga 1776. godine u Beču, osniva i treći kotar - Gorski kotar.

Nažalost, trebalo je proći 230 godina da bi se prvi put od njegovog osnutka obilježio datum proglašenja, što je obavljeno 7. studenog 2008. u prepunoj športskoj dvorani u Delnicama uz nazočnost tadašnjeg predsjednika Republike Hrvatske, gospodina Stipe Mesića. Otada, zaslugom Društva Gorana iz Zagreba, Gorski kotar je promoviran u Bruxellesu, Šopronu, Zadru, Osijeku, Karlovcu, prije 10-tak godina u travnju na središnjem zagrebačkom trgu, kao i još i sad živućim Međunarodnim festivalom heligonki koji se svake godine održava u maloj dvorani Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog. U Radničkom domu u Delnicama 2018. godine svečanom je akademijom obilježena 240. obljetnica postanka Gorskog kotara. Premda Primorskog i Kupskog kotara više nema, naša je dužnost da po svaku cijenu sačuvamo postojanje Gorskog kotara i goranskog čovjeka, kao nedjeljivog dijela identiteta koji moramo i dalje isticati i nadasve se njime ponositi. Da bismo u tome uspjeli, u taj proces treba uključiti najmlađe, već u vrtičkoj dobi, te osnovnoškolce i srednoškolce primjerenim edukativnim sadržajima koji će ih poučiti o povijesti Gorskog kotara i na taj način jačati goranski identitet pripadnosti. No uz to valja njegovati i svu raznolikost i ljepotu goranskih govornih idioma kao posebni znak identiteta i pripadnosti. U tom smislu potrebno je i dalje naglašavati vrijednost toga kraja (5).

Nažalost, trebalo je proći 230 godina da bi se prvi put od njegovog osnutka obilježio datum proglašenja, što je obavljeno 7. studenog 2008. u prepunoj športskoj dvorani u Delnicama uz nazočnost tadašnjeg predsjednika Republike Hrvatske, gospodina Stipe Mesića. Otada, zaslugom Društva Gorana iz Zagreba, Gorski kotar je promoviran u Bruxellesu, Šopronu, Zadru, Osijeku, Karlovcu, prije 10-tak godina u travnju na središnjem zagrebačkom trgu, kao i još i sad živućim Međunarodnim festivalom heligonki koji se svake godine održava u maloj dvorani Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog. U Radničkom domu u Delnicama 2018. godine svečanom je akademijom obilježena 240. obljetnica postanka Gorskog kotara. Premda Primorskog i Kupskog kotara više nema, naša je dužnost da po svaku cijenu sačuvamo postojanje Gorskog kotara i goranskog čovjeka, kao nedjeljivog dijela identiteta koji moramo i dalje isticati i nadasve se njime ponositi. Da bismo u tome uspjeli, u taj proces treba uključiti najmlađe, već u vrtičkoj dobi, te osnovnoškolce i srednoškolce primjerenim edukativnim sadržajima koji će ih poučiti o povijesti Gorskog kotara i na taj način jačati goranski identitet pripadnosti. No uz to valja njegovati i svu raznolikost i ljepotu goranskih govornih idioma kao posebni znak identiteta i pripadnosti. U tom smislu potrebno je i dalje naglašavati vrijednost toga kraja (5).

Demografski pokazatelji Gorskog kotara

Opće značajke demografskog razvoja Gorskog kotara u prethodnih deset godina (2001. do 2011.), po svom smjeru i predznacima, bitno ne odudaraju od onih iz razdoblja 1991. do 2001. godine kad je iznosio - 14,4% (Tablica 1).

Prema navedenim pokazateljima Gorski kotar postaje višedesetlječno depopulacijsko žarište Primorsko-goranske županije. Kao i u prethodnom desetljeću, porazna je demografska činjenica da baš sve administrativno-teritorijalne goranske jedinice bilježe pad broja stanovnika, u rasponu depopulacije između ekstremne (Skrad: 20,9%) do granice umjerene depopulacije zabilježene u Delnicama (5,5%). Slična dinamika kretanja broja stanovnika bila je prisutna i u prethodnih dvadeset godina, dok najozbiljnije negativne procese, koje svrstavamo u pojavu „izumiranja stanovništva“, osim u Skradu, zatičemo i u Mrkoplju, Vrbovskom i Čabru (8, 9).

Prirodno kretanje stanovnika Gorskog kotara u razdoblju od 2001. do 2011. godine je negativno, prisutan je negativni priraštaj, što znači da je umiranje bila učestalija pojava nego

rađanje. Stopa mortaliteta od 2001. do 2011. godine varira između 11,3 i 14,4‰, uz nisku razinu nataliteta između 6 i 6,9‰, što rezultira prosječnom godišnjom stopom prirodnog pada oko 6,6‰, da bi na kraju dovelo do smanjenja broja stanovnika. Općina Brod Moravice na vrhu je ljestvice najviših stopa mortaliteta, ne samo u Gorskom kotaru i Primorsko-goranskoj županiji, već i u našoj Republici (2011. godine 30,01‰).

TABLICA 1. Kretanje stanovništva Gorskog kotara u razdoblju 1991.-2011

Gradovi/općine	Broj stanovnika			2011/2001 %
	1991	2001	2011	
Brod Moravice	1 196	985	866	-12
Čabar	5 169	4 387	3 770	-14
Delnice	6 858	6 262	5 952	-5
Fužine	2 000	1 885	1 592	-15
Lokve	1 255	1 120	1 049	-6
Mrkopalj	1 823	1 407	1 214	-14
Ravna Gora	3 167	2 724	2 430	-11
Skrad	1 549	1 333	1 062	-21
Vrbovsko	7 528	6 047	5 076	-16
Gorski kotar	30 545	26 150	23 011	-12

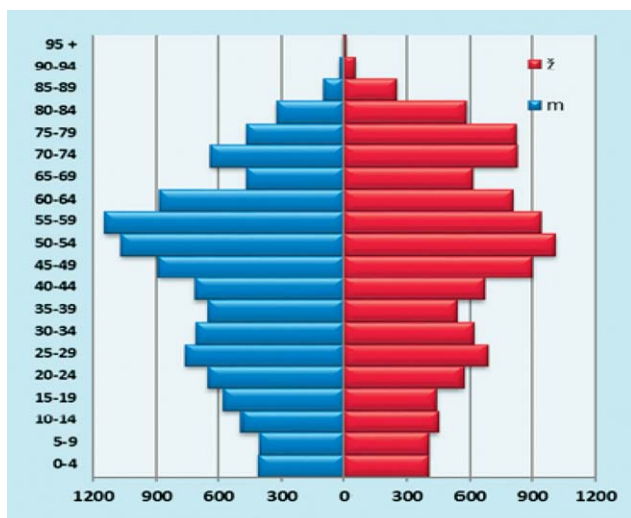
Temeljem procjene broja stanovnika Državnog zavoda za statistiku, nakon popisne 2011. godine (Tablica 2), za cijelo vrijeme promatranja do 2017. godine bilježi se daljnji pad broja stanovnika u Gorskom kotaru, za sve administrativno-teritorijalne jedinice. I dalje su stope mortaliteta više od stopa nataliteta i prirodni priraštaj ima i dalje negativni predznak. Od svih jedinica na području Primorsko-goranske županije najnegativniji prirodni priraštaj imaju gradovi i općine u Gorskom kotaru. U 2017. godini izdvajaju se Mrkopalj (20,6‰), Skrad (21,7‰) i Vrbovsko (15‰).

Prosječna starosna dob populacije u Gorskom kotaru (popis 2011.), bila je 45,9 godina, viša od one u Primorsko-goranskoj županiji (43,9). Pritom je prosječna starosna dob stanovnika Županije veća nego ona stanovništva Republike Hrvatske, uz napomenu o uvriježenom mišljenju među demografima da populacija počinje starjeti kada dosegne prosječnu starosnu dob od 30 godina. O vrlo lošem stanju demografskih pokazatelja govori i koeficijent dobne ovisnosti u Gorskom kotaru koji iznosi 50,9 (broj starih na 1000 radno aktivnih). Indeks starenja od 190,5 govori da u Gorskom kotaru živi više stanovnika starijih od šezdeset godina nego mlađe populacije do 19 godina (djeca i mladi).

Lošu dobno spolnu strukturu Gorskog kotara zorno prikazuje grafički prikaz (Slika 1). Prikaz ima oblik tzv. „urne“, a to zna-

TABLICA 2. Pokazatelji dobne strukture stanovništva Gorskog kotara (popis 2011.)

Grad/Općina	Prosječna starost	Koeficijent dobne ovisnosti (br.starih na 100 radno aktivnih)	Indeks starenja (60 i više god./19 god.)
Primorsko goranska županija	43,9	45,7	155,3
Gorski kotar	45,8	50,9	190,5

SLIKA 1. Dobno-spolni prikaz stanovništva Gorskog kotara 2011. godine

Izvor: Malatestinić Đ. Demografski pokazatelji Gorskog kotara. Gorski paneli o djeci: „Djeca u fokusu“, 12.11.2019., Dom kulture, Mrkopalj.

či da je populacija neprirodno erodirala u dječjoj bazi, dok u dobnoj strukturi sve je više prisutnih starijih u postaktivnoj dobi. Posljedica je to kontinuiranog smanjenja nataliteta, a u nekim situacijama i jačeg emigriranja stanovništva. Prof. dr sc. Malatestinić, autorica tog dijela rada o demografiji zaključno ističe:

- broj stanovnika Gorskog kotara značajno se smanjio u odnosu na stanje 2001. godine,
- depopulaciju je uzrokovao smanjeni natalitet, veći broj umrlih u odnosu na broj živorođene djece u proteklih deset godina,
- Gorski kotar postaje depopulacijsko žarište Primorsko-goranske županije,
- smanjuje se broj djece predškolske, školske i srednjoškolske dobi,
- povećava se udio starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu.

Mrkopalj - mjesto zdravog življenja (Zaključci stručnih skupova u Mrkoplju 2018.-2019.)

Za revitalizaciju Gorskog kotara poduzimaju se početne inicijative. Na temelju dosadašnjih spoznaja i radova prikazanih na stručnim skupovima „Gorski kotar - mjesto zdravog življenja“ 2018. i 2019. godine predloženi su zaključci, koje bi trebalo posebno elaborirati:

1. Gorski kotar, brdsko-planinski dio Hrvatske, posjeduje prirodne klimatske ljekovite činitelje, osobito: posebno podneblje, klimatska počela i činitelje, raslinje, čistoću zraka, Sunčevo zračenje i kraške špilje (8, 9).
2. Prirodni klimatski ljekoviti činitelji služe za očuvanje i unapređenje zdravlja, unapređenje kakvoće života, kao i u klimatoterapiji za sprječavanje, liječenje, produženo liječenje i rehabilitaciju različitih bolesti i patoloških stanja.
3. Prirodnim ljekovitim činiteljima Gorskoga kotara služe se sve dobne skupine, npr. za rast i razvoj djece, očuvanje radne sposobnosti radno aktivnoga stanovništva, a u starijoj dobi za očuvanje funkcijskog stanja.
4. Planinska klimatoterapijska mjesta u Gorskom kotaru su Baške Oštarije (924 m), Brod Moravice (604m), Delnice (696 m), Fužine (723 m), Lokve (723 m), Skrad (700 m).
5. Među spomenutim mjestima ističe se Skrad, koji je bio poznato lječilište za podmorničare od 1930-ih godina, a nakon II. svjetskog rata Dječja bolnica za djecu oboljelu od respiratornih bolesti, astme, šećerne bolesti i drugih patoloških stanja.
6. Za uvid u klimatske značajke Gorskoga kotara potrebno je nabaviti odgovarajuće meteorološke uređaje i obavljati redovita višegodišnja dnevna meteorološka mjerenja temperature, tlaka i vlage zraka, kao i ostalih meteoroloških parametara, koje će analizirati stručnjaci Državnog hidrometeorološkog zavoda u Zagrebu i izraditi bioklimatski prikaz određenog mjesta.
7. Za uvid u kakvoću (čistoću) zraka pojedinog mjesta potrebno je nabaviti uređaje za njezino praćenje, koje će analizirati stručnjaci Zavoda za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije.
8. Za provođenje projekta „Gorski kotar - mjesto zdravog življenja“ potrebna je i vrlo korisna međusobna suradnja stručnjaka s različitih područja, iz različitih akcija, inicijativa i udruga kao što su „Gorski kotar prijatelj djece“, Društvo „Naša djeca“, „Škola mira“ u Mrkoplju, Turističke zajednice pojedinih goranskih općina i gradova, kao i drugih zainteresiranih za razvitak Gorskoga kotara.
9. Potrebno je medijski pratiti sve što se organizira i zbiva u Mrkoplju, u Primorsko-goranskoj županiji i na području primjene prirodnih klimatskih ljekovitih činitelja u hrvatskoj medicini i turizmu.

Gorski kotar - prijatelj djece

U povodu 10. obljetnice Konvencije UN-a o pravima djeteta dana 20. studenoga 1999. pokrenuta je u Hrvatskoj društvena akcija „Gradovi i općine - prijatelji djece“.

Akcija je uvrštena u Nacionalni plan aktivnosti za djecu u razdoblju od 2014.-2020. godine te se provodi na nacionalnoj i lokalnoj razini u Hrvatskoj. Akciju vode partnerske organizacije Savez društava „Naša djeca“ Hrvatske i Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, uz pokroviteljstvo Ureda UNICEF-a u Hrvatskoj. Opći cilj te akcije je motivirati i poticati lokalne uprave i samouprave, ustanove, organizacije i pojedince u gradovima i općinama Republike Hrvatske da potpunije ostvaruju prava i potrebe djece priznata u Konvenciji UN-a. Baš iz tih razloga pokušavamo izraziti mišljenje da polazna obnova jednoga kraja mora početi od djece i potrebe za zajedničkim osmišljenim planovima. Trenutačno u akciji sudjeluje 130 gradova i općina u Hrvatskoj, a 70 lokalnih zajednica postiglo je naslov „prijatelj djece“. Svake godine taj se broj povećava. U tim gradovima i općinama gradska i općinska poglavarstva prihvaćaju učinkovite politike u skladu s najboljim interesom za dijete (3). U ovu Akciju se može uključiti svaki grad i općinu u Hrvatskoj, koji dobrovoljno odluče ostvarivati cilj i program akcije, te su spremni pokazati i dokazati što su učinili i za djecu (10, 11, 12).

S obzirom na negativne demografske trendove nužno je ugraditi politiku s novom paradigmom u svim planovima: „Dijete kao vrijednosni subjekt opstojnosti jednog naroda“ (13).

Akcija „Gradovi/općine-prijatelji djece“ u Hrvatskoj najviše je prepoznata u Primorsko-goranskoj županiji. Prije 20 godina naziv „Grad -prijatelji djece“ ostvaruju prvi gradovi: Rijeka, Opatija, Varaždin, Čakovec i Zabok te jedina općina Skrad. Kao što je rečeno, nastavio se izazov da taj naziv ostvare sve goranske lokalne zajednice. Na taj način *via facti* cijela subregija postaje „prijatelj djece“. Važno je istaknuti da su time goranske lokalne zajednice dale poseban doprinos da Primorsko-goranska županija prošle godine postaje jedna od dviju županija prijatelj djece u Hrvatskoj. Dakako, cijelu akciju ne bi trebalo shvatiti kao borbu za naslov, već kao mogućnost za mobilizacijom u pokretanju projekata lokalne, regionalne, nacionalne i EU razine u prilog djece (14, 15).

Zamisao o međusobnom povezivanju i umrežavanju gradova i općina prijatelja djece pokrenuta je na skupu predstavnika lokalnih goranskih zajednica 2009. godine u Skradu. Valja istaknuti da je potporu u organizaciji tematskih rasprava dao Središnji koordinacijski odbor akcije, a neposredno njegovi članovi *prof. dr. sc. Josip Grgurić i Snježana Krpes*, današnja tajnica Saveza društava „Naša djeca“ te uz društvenu i financijsku pomoć Primorsko-goranske županije. Održano je 15 simpozija pedijatar Hrvatske u Skradu koji su dali svoj

doprinos zdravstvenoj zaštiti djece, a posebno u klimatoterapiji. Naposljetku je 6. lipnja 2018. godine u Lokvama - Golubinjaku svečano proglašeno da su svih 9 lokalnih jedinica ostvarile naziv „Gorski kotar - prijatelj djece.“ Time je *de facto* Gorski kotar postala prva hrvatska regija s nazivom „Gorski kotar - prijatelj djece“.

Akcijski program „Gorski kotar - prijatelj djece“

Posebna pozornost posvetit će se razradi metodologije i definiranju projekta „Goranski paneli o djeci“ u sadržajnom i provedbenom smislu. One trebaju biti nastavak panela koji je pokrenula županija pod nazivom „Gorski kotar u fokusu“ s tim što je sad u fokusu dijete. Svrha tog prvog panela bila je razmotriti opće stanje djece i mogućnosti veće kooperacije u poduzimanju mjera u okviru lokalne i nacionalne zajednice.

Ujedno se podržava inicijativa „Mjesta zdravog življenja“ te će se u suradnji s inicijativom i jednim panelom razmotriti specifične okolnosti potencijalno ljekovite klime, zraka i drugih prirodnih ljekovitih činitelja Gorskog kotara, mogućnost njihove promocije i primjene za dobrobit goranske djece te kao potpore programima očuvanja i unapređenja zdravlja djece u RH i regiji.

- Nastaviti suradnju sa Središnjim koordinacijskim odborom „Gradovi-prijatelji djece“, a posebno i dosad uspješnu suradnju sa Savezom društava „Naša djeca“ Hrvatske na lokalnoj i nacionalnoj razini. Društvo „Naša djeca“ Opatije nastavit će pružati stručnu potporu jedinicama lokalne samouprave te lokalnim društvima „Naša djeca“ koja djeluju na području Gorskog kotara radi implementacije najboljih praksi u području dječje participacije.
- Primorsko-goranska županija je posljednjih 6 godina, u suradnji s jedinicama lokalne samouprave, pokrenula osnivanje društvenih domova za djecu i mlade, čime se osigurava provođenje raznolikih programa i projekata usmjerenih na unapređenje položaja djece u lokalnoj zajednici. Primorsko-goranska županija će nastaviti sufinancirati širenje mreže društvenih domova za djecu i mlade na području Gorskog kotara.
- Programom „Županija prijatelj djece“ Primorsko-goranska županija će nastaviti pružati potporu jedinicama lokalne samouprave u procesu održavanja statusa „Grad/općina - prijatelj djece“. Program će i ubuduće biti podloga za povezivanje ključnih sudionika u realizaciji projekata usmjerenih stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za djecu, u okviru kojeg će ona stjecati znanja i vještine potrebne za uključivanje u proces participativnog odlučivanja.
- Organizirati inicijalno koordinacijsko tijelo za daljnju razradu i provođenje projekta. U ovom inicijalnom pogledu predlaže se formiranje odlukom župana.

Goranski paneli o djeci

Prije pozitivno ocijenjen panel „Gorski kotar u fokusu“ mogao bi biti dobar model u organizaciji prvog modela panela „Gorski kotar prijatelj djece“. Dakako, zamišljeni dobro organizirani paneli mogli bi se njegovati i primjenjivati u kontinuitetu, kao što smo imali, prije navedena, svojevrсна savjetovanja. O budućnosti daljnjih aktivnosti „Gradova/općina - prijatelja djece“ očekujemo da ćemo govoriti i o boljem međusobnom povezivanju i širenju mreže gradova i općina *prijatelja djece radi* (16):

- podizanja razine svijesti o zaštiti i ostvarivanju dječjih prava na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini u Hrvatskoj,
- podizanja razine svijesti o vrijednosti kraja u kojem živimo,
- poticanja strateškog planiranja za djecu,
- razvijanja dječje participacije i njihova sudjelovanja u zajednici,
- promicanja inovativnih programa i projekata za djecu,
- uključivanja djece s teškoćama u razvoju,
- organiziranja slobodnog vremena mladih, rekreacije i športa,
- poticanja međusektorske suradnje u provedbi programa „Gradovi i općine - prijatelji djece“ i djelovanju za djecu (17, 18, 19).

Organizacijski, programski i financijski razvoj i održivost akcije „Gradovi i općine - prijatelji djece“ nastavljamo u drugim zainteresiranim lokalnim zajednicama Gorskog kotara. Na ovogodišnjem III. stručnom skupu u Mrkoplju prezentirat će se taj koncept, a u pisanom obliku će se pripremiti prilog za Zbornik radova.

ZAKLJUČAK

Opredjeljenje jedne lokalne zajednice da pristupi akciji „Gorski kotar - prijatelj djece“ pridonosi poboljšanju njihovog položaja i stvaranju poticajnog i prijateljskog okruženja za njihov rast i razvoj. Ono je prvi, ali vrlo značajan korak u prilog poboljšanju dječjeg života (13, 14). U ovu se akciju može uključiti svaki grad i općina u Gorskom kotaru u kojima su djeca dobila prioritet da mogu dobrovoljno odlučivati i ostvarivati cilj akcijskog programa, pa su spremni pokazati i dokazati što su učinili i što čine za djecu. Ujedno je to konkretni primjer demokratičnosti društva u kojemu interesi najvulnerabilnijih nisu marginalizirani (15).

Javnozdravstveni pristup sadržajima očuvanja i unapređenja zdravlja u Gorskom kotaru otvara pogled na dvije zavisne i jednako značajne razine: kako i što učiniti radi unapređenja zdravlja stanovnika Gorskog kotara i kako bi se i što sve moglo učiniti u Gorskom kotaru za korisnike provedbe mjera unapređenja i očuvanja zdravlja.

Zahvala sudionicima lokalnih jedinica: načelniku Mrkoplja, (domaćinu susreta), gradonačelniku Delnica i načelnicima općina Fužine, Lokava i Ravne Gore.

LITERATURA

- Bauer L. Mrkopalj - Gorski Kotar - mjesto zdravog življenja. U: Ivanišević G, ur. Mrkopalj: mjesto zdravog življenja: knjiga izlaganja na stručnom skupu, 22. rujna 2108., Mrkopalj. Zagreb: Medicinska naklada, 2018;73-6.
- Grgurić J. Mrkopalj i Gorski Kotar – prijatelji djece. U: Ivanišević G, ur. Mrkopalj: mjesto zdravog življenja: knjiga izlaganja na stručnom skupu; 22. rujna 2108., Mrkopalj. Zagreb: Medicinska naklada, 2018;35-42.
- Ilić T, ur. Konvencija UN-a o pravima djeteta. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.
- Vlada Republike Hrvatske. Nacionalna strategija za prava djece [Internet]. Zagreb, 2014. [pristupljeno 27.4.2020.]. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocImages/ZPPI/Strategije%20-%20OGP/socijalna%20politika/NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PRAVA%20DJECE%20U%20RHZA%20RAZDOBLJE%20OD%202014.%20DO%202020.%20GODINE%5B1%5D.pdf>
- Krmpotić M. Brodski kotar ili Processus Montanus: znate li kad je rođen Gorski Kotar? Novi list. 2016 Feb 29 [pristupljeno 27.4.2020.]. Dostupno na: http://www.novolist.hr/Vijesti/Regija/node_1588/Brodski-kotar-ili-Processus-Montanus-Znate-li-kad-je-roden-Gorski-kotar?meta_refresh=true
- Mičović V, Benčević H, Malatestinić D, Mijandrušić Sinčić B, Kendel G, Štefanac-Nadarević V. Inequalities in health related quality of life in Primorsko-Goranska County, Croatia. How healthy are people using primary health care? Coll Antropol. Internet]. 2008;32 (Supplement 2):133-8. [pristupljeno 27.4.2020.]; Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/34557>
- Stevanović R, Capak K, Benjak T, ur. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2018. godinu. Hrvatski zavod za javno zdravstvo: Zagreb [Internet]. 2019 [pristupljeno 27.4.2020.]; Dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/10/Ljetopis_Yearbook_2018-1.pdf
- Ivanišević G. Prirodni ljekoviti činitelji u Hrvatskoj. U: Ivanišević G, ur. Mrkopalj: mjesto zdravog življenja: knjiga izlaganja na stručnom skupu; 22. rujna 2108., Mrkopalj. Zagreb: Medicinska naklada, 2018:31-50.
- Banac S. Simpozij klimatoterapija u pedijatriji, Skrad, 2.10.1999. Paediatr Croat. 1999;43:218-21.
- Gradovi i općine – prijatelji djece: programska knjižica. Zagreb: Savez društava Naša djeca Hrvatske, 2014.
- Rotterdamska deklaracija o ulozi lokalnih i regionalnih vlasti u uspostavi zajednica prijatelja djece. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Savez DND Hrvatske, 2008.
- UNICEF. European Network of Child Friendly Cities (EN CFC) – Europska mreža gradova prijatelja djece. New York. [pristupljeno 27.4.2020.]. Dostupno na: <https://childfriendlycities.org/>
- Blanchet-Cohen N. Approaches and tools for municipalities to promote young people participations. U: Abstract Book of the 7th Child in the City Conference, 2014 Sep 29-Oct 1; Odense, Denmark. [s.l.]: Child in the City Foundation, 2014.
- Ross A. Society for children and youth friendly community. U: Abstract Book of the 7th Child in the City Conference, 2014 Sep 29-Oct 1; Odense, Denmark. [s.l.]: Child in the City Foundation, 2014.
- Mark J. Towards the positive approach to local youth policy: a toolkit for local government. U: Abstract Book of the 7th Child in the City Conference, 2014 Sep 29-Oct 1; Odense, Denmark. [s.l.]: Child in the City Foundation, 2014.
- Grgurić J. Inicijativa gradovi/općine – prijatelji djece. U: Sažetci i materijali 41. redovne i tematske skupštine Saveza društava Naša djeca Hrvatske; 28. veljače 1999; Opatija. Zagreb: Savez društava Naša djeca Hrvatske, 1999.
- Grgurić J. Program "Gradovi/općine – prijatelji djece". Dijete i društvo. 2001;3:479-89.
- Grgurić J, Paravina E, Zakanj Z. Towns/districts – friendly of children. U: Abstract Book of the ISPCAN 13th International Congress on Child Abuse and Neglect; 2000 Sep 3-6; Durban, JAR. Aurora, CO: International Society for the Prevention of Child Abuse & Neglect (ISPCAN), 2000.

SUMMARY

Gorski Kotar – a child-friendly area: current state and opportunities

Josip Grgurić, Ivica Knežević, Đulija Malatestinić, Goran Ivanišević, Dubravka Ortynski, Dragica Marač, Snježana Krpes, Jadranka Mustajbegović, Andro Bauer, Daniel Trošić Dragica Glad

This is a review paper on the most significant social problem that aims to raise interest and motivate the society to revitalize Gorski Kotar, respecting the objective value of the area popularly called Mala Švica (Little Switzerland), now known as the 'green heart of Croatia'. Following such slogans that idealize one aspect versus the reality of the area depopulation, the question is how to stop these negative movements. The answer is unambiguous, it should start with children.

Key words: CROATIA